257

"יסוד התורה"

א. רמב"ן סוף בא

ועתה אומר לך כלל בטעם מצות רבות. הנה[3] מעת היות ע"ג בעולם מימי אנוש[4] החלו הדעות להשתבש באמונה, מהם כופרים בעיקר ואומרים כי העולם קדמון, כחשו בה' ויאמרו לא הוא[5], ומהם מכחישים בידיעתו הפרטית ואמרו איכה ידע אל ויש דעה בעליון*, ומהם שיודו בידיעה ומכחישים בהשגחה* ויעשו אדם כדגי הים[6], שלא ישגיח האל בהם ואין עמהם עונש או שכר יאמרו עזב ה' את הארץ[7]. וכאשר ירצה האלהים בעדה או ביחיד ויעשה עמהם מופת בשנוי מנהגו של עולם וטבעו יתברר לכל בטול הדעות האלה כלם, כי המופת הנפלא מורה שיש לעולם אלוה מחדשו ויודע ומשגיח ויכול. וכאשר יהיה המופת ההוא נגזר תחלה מפי נביא יתברר ממנו עוד אמתת הנבואה כי ידבר האלהים את האדם[8] ויגלה סודו אל עבדיו הנביאים[9], ותתקיים עם זה התורה כלה. ולכן יאמר הכתוב במופתים למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ[10], להורות על ההשגחה כי לא עזב אותה למקרים כדעתם. ואמר למען תדע כי לה' הארץ[11], להורות על החדוש כי הם שלו שבראם מאין, ואמר בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ[12] להורות על היכולת שהוא שליט בכל, אין מעכב בידו כי בכל זה היו המצריים מכחישים או מסתפקים, אם כן האותות והמופתים הגדולים עדים נאמנים[13] באמונת הבורא ובתורה כלה, ובעבור כי הקב"ה לא יעשה אות ומופת בכל דור לעיני כל רשע* או כופר, יצוה אותנו שנעשה תמיד זכרון ואות לאשר ראו עינינו, ונעתיק הדבר אל בנינו ובניהם לבניהם ובניהם לדור אחרון[14], והחמיר מאד בענין הזה כמו שחייב כרת באכילת חמץ ובעזיבת הפסח[15], והצריך שנכתוב כל מה שנראה אלינו באותות[16] ובמופתים על ידינו ועל בין עינינו, ולכתוב אותו עוד על פתחי הבתים במזוזות, ושנזכיר זה בפינו בבקר ובערב, כמו שאמרו[17] אמת ויציב דאורייתא ממה שכתוב למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך[18], ושנעשה סכה בכל שנה. וכן כל כיוצא בהן מצות רבות זכר ליציאת מצרים, והכל להיות לנו בכל הדורות עדות במופתים שלא ישתכחו[19] ולא יהיה פתחון פה לכופר להכחיש אמונת האלהים, כי הקונה מזוזה בזוז אחד וקבעה בפתחו ונתכוון בענינה כבר הודה בחדוש העולם ובידיעת הבורא והשגחתו, וגם בנבואה והאמין בכל פנות התורה מלבד שהודה שחסד הבורא גדול[20] מאד על עושי רצונו שהוציאנו מאותו עבדות[21] לחירות וכבוד גדול לזכות אבותיהם החפצים ביראת שמו[22], ולפיכך אמרו[23] הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה שכולן חמודות[24] וחביבות מאד, שבכל שעה אדם מודה בהן לאלהיו, וכוונת כל המצות שנאמין באלהינו ונודה אליו שהוא בראנו והיא כוונת היצירה שאין לנו טעם אחר ביצירה הראשונה* ואין[25] אל עליון[26] חפץ בתחתונים מלבד שידע האדם ויודה לאלהיו שבראו וכוונת רוממות הקול בתפלות וכוונת בתי[27] הכנסיות[28] וזכות תפלת הרבים[29] זהו, שיהיה לבני אדם מקום יתקבצו ויודו לאל שבראם והמציאם ויפרסמו זה ויאמרו לפניו בריותיך אנחנו, וזו כוונתם במה שאמרו[30] ז"ל ויקראו אל אלהים בחזקה[31], מכאן אתה למד שתפלה צריכה קול[32], חציפא נצח לבישה[33] ומן[34] הנסים הגדולים המפורסמים אדם מודה בנסים הנסתרים* שהם יסוד התורה כלה, שאין לאדם חלק בתורת משה רבינו עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכלם נסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם בין ברבים* בין ביחיד, אלא אם יעשה המצות יצליחנו שכרו, ואם יעבור עליהם יכריתנו ענשו, הכל בגזרת עליון כאשר הזכרתי כבר[35], ויתפרסמו[36] הנסים הנסתרים בענין[37] הרבים כאשר יבא ביעודי התורה בענין הברכות והקללות, כמו שאמר הכתוב ואמרו כל הגוים על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת[38], ואמרו על אשר עזבו את ברית ה' אלהי אבותם[39], שיתפרסם הדבר לכל האומות שהוא מאת ה' בעונשם. ואמר בקיום וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך*, ועוד אפרש[40] זה בעזרת השם:

ד. כוזרי

כִּי לְמשֶׁה וּלְ'יִשְׂרָאֵל' עָשָׂה הָאֱלוֹהַּ נִסִּים אֲשֶׁר לֹא הִשְׁאִירוּ סָפֵק בַּלֵּב כִּי בּוֹרֵא הָעוֹלָם רַק הוּא בָּרָא אֶת הַדְּבָרִים הָהֵם בְּרִיאָה חֲדָשָׁה, מְכֻוֶּנֶת, רִאשׁוֹנִית, – כָּךְ: 'מַכּוֹת מִצְרַיִם' וּ'קְרִיעַת יַם סוּף', וְהַ'מָּן', וְ'עַמּוּד הֶעָנָן', וְעוֹד: כָּל אֵלֶּה נַעֲשׂוּ לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל לֹא עַל הֱיוֹתָם גְּדוֹלִים מֵאַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, כִּי אִם מִהְיוֹתָם קָהָל רַב אֲשֶׁר הַסָּפֵק מָצָא לוֹ מָקוֹם בְּלִבּוֹתָם; הָאָבוֹת, לְעֻמַּת זֶה, הָיוּ מַאֲמִינִים בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה וּבָרֵי לֵבָב, עַד אֲשֶׁר אִלּוּ מְצָאָתַם רַק רָעָה כָּל יְמֵיהֶם – לֹא הָיְתָה אֱמוּנָתָם בָּאֱלוֹהַּ נִפְגֶּמֶת, וְלֹא הָיוּ נִצְרָכִים לְמוֹפְתִים.

ב. רמב"ן שמ' ו' ג'

וענין הכתוב כי נראה לאבות בשם הזה* שהוא מנצח* מערכות שמים ולעשות עמם נסים גדולים שלא נתבטל מהם מנהג[10] העולם, ברעב פדה אותם ממות[11] ובמלחמה מידי חרב, ולתת להם עושר וכבוד וכל טובה והם ככל[12] היעודים שבתורה בברכות ובקללות, כי לא תבא על אדם טובה בשכר מצוה או רעה בעונש עבירה רק במעשה הנס*, ואם יונח[13] האדם לטבעו או למזלו לא יוסיפו בו מעשיו דבר ולא יגרעו ממנו. אבל שכר כל התורה וענשה בעולם הזה הכל נסים והם נסתרים, יחשב בהם לרואים שהוא מנהגו של עולם והם באדם עונש ושכר באמת ומפני זה תאריך התורה ביעודים שבעולם הזה ולא תבאר יעודי הנפש בעולם הנשמות

ג. רמב"ן בר' י"ז א'

אל שדי. שני שמות כל אחד תאר לעצמו*. ופירש אל, תקיף מלשון אלי מואב[6]. ופירוש שדי אמר רש"י שיש די באלהות[7] לכל בריה ובספר מורה הנבוכים[8] פירש הרב כלומר שאינו צריך במציאות מה שנמצא[9] ולא בקיום מציאותו לזולתו, אבל מציאותו תספיק בעצמה. ורבי אברהם פירשו בשם הנגיד[10] ז"ל מגזרת שודד, כלומר מנצח ומשודד[11] מערכות השמים. וזהו הנכון כי הוא מדת הגבורה מנהגת העולם שיאמרו בה החכמים מדת הדין של מטה[12]. וטעם להזכיר עתה זה השם כי בו יעשו הנסים הנסתרים* לצדיקים להציל ממות נפשם ולחיותם ברעב[13], ולפדותם במלחמה מיד חרב[*13], ככל הנסים הנעשים לאברהם ולאבות, וככל הבאים בתורה בפרשת אם בחקותי ובפרשת והיה כי תבא בברכות ובקללות שכולם נסים הם*, כי אין מן הטבע שיבואו הגשמים בעתם[14] בעבדנו האלהים, ולא שיהיו השמים כברזל[15] כאשר נזרע בשנה השביעית, וכן כל היעודים שבתורה. אבל כולם נסים ובכולם תתנצח מערכת המזלות, אלא שאין בהם שנוי ממנהגו של עולם כנסים הנעשים על ידי משה רבינו בעשר המכות ובקריעת הים והמן והבאר וזולתם, שהם מופתים משנים הטבע בפירסום, והם שיעשו בשם המיוחד אשר הגיד לו. ולכן אמר עתה לאברהם אבינו כי הוא התקיף המנצח* שיגבר על מזלו ויוליד ויהיה ברית בינו ובין זרעו לעולם, שיהיה חלק ה' עמו[16] וברצונו ינהיגם לא יהיו תחת ממשלת כוכב ומזל. ודע וראה כי אברהם אבינו לא הזכיר בדבריו שם יו"ד ה' רק בצירוף השם הכתוב באל"ף דל"ת[17], או בצירוף אל עליון עמו[18], ויזכיר בעניניו אלהים. וכן יאמר[19] ה' אלהי השמים, ואמר ה' יראה*, על מקום המקדש העתיד, ויעקב הזכיר תמיד אל שדי*, ומשה רבינו לא יזכיר כן לעולם. ואם תזכה תבין זה כולו ממה שאמרו במסכת יבמות[20] כל הנביאים נסתכלו באיספקלריא שאינה מאירה*, ולפיכך אמר ישעיה ואראה את ה'[21], ומשה נסתכל באיספקלריא המאירה, ולפיכך אמר כי לא יראני האדם וחי[22], ואראה את ה', כתוב באל"ף דל"ת. ועוד אזכיר זה בפרשת וארא אם יראה אלהים בעניי**.

ה. הר' קוק עין איה שבת ב' אות 16-17

ת"ר, מעשה באדם אחד שמתה אשתו, והניחה בן לינק, ולא היה לו שכר מניקה ליתן, ונעשה לו נס ונפתחו לו דדין כשני דדי אשה והניק את בנו. הנס והטבע מידי יוצר אחד כוננו. צור כל העולמים ב"ה. אין סדר, אין ציור של פועל, אשר לא חקרו החכמה, החסד, הגבורה והתפארת האלהית, לגלות בהם אור טובו והדר מלכותו. ההתפתחות והדליגה, הסדר המכוון והמקרה, כולם יחד נשקלים המה בשיקול דעתו של אל דיעות ב"ה, להוציא כלי למעשה[1], להפיץ זרם החיים והטוב. אנחנו, מפני ההרגל נחלק בין נס לטבע, ע"פ ההבדל שבין התמידיות והמקרה הרחוק, אבל כהכלל כן היוצא מן הכלל יחדו יעשו חטיבה שלמה, כן הנס והטבע בחוברת יתקשרו למעשה שלם. אמנם הורגלנו לחשוב כי רק לצורך דבר גדול וכולל יעשה נס, אבל עלינו לדעת שכאשר אנחנו מקיפים מבט כללי על החיים, לא נדע להבדיל בין דבר גדול וקטן. הכל מתקשר יחד, הכל מתעלה ועולה, ואין דבר הקטן שבקטנים שלא יהיה נכון להיות יסוד מוסד לדברים הגדולים שבגדולים, ואין ההבדל ביניהם כ"א בין רבבות אלפי שנים פחות או יותר שהם כטפה אחת בים הנצח. ע"כ, במקום אשר החכמה העליונה תקבע יתר להעשות נס, להראות כח חיים של דליגה בסדרי הטבע, אין לנו להתפלא ג"כ אם יהיה אף לתכלית הנראה בעינינו קטן ודל.

וזה יהיה לנו לעדה, שאין לנו כלל כל דבר קטן במציאות, כי הכל גדול הוא, הכל יצא מיד אדון עולם שמעשיו גדולים עד אין חקר, ונס נכון הוא להעשות אפילו במערכות הבניה של גוף האדם, גם לטובת יונק שדים אחד לכלכלהו. ויש בטח ע"ז צפיה מקדם מאז, שזה הזמן, זה המקום, וזה האיש, ראוי הוא להפגש במעמד יוצא מכלל הסדר של הטבע המונהג באופן כזה, "גדולים מעשי ד' דרושים לכל חפציהם"[2].

ג. א"ר יוסף, בא וראה כמה גדול אדם זה שנעשה לו נס כזה. א"ל אביי, אדרבא, כמה גרוע אדם זה, שנשתנו לו סדרי בראשית. ההתיחדות של איש מיוחד שבו דוקא יעשה הנס, אע"פ שבודאי הנס, ככל פעולה מקושרת עם כללות המציאות, יש לו תכלית כללי מסודר וערוך, מ"מ ההתיחדות האישית ודאי יש עמה דברים מיוחדים. וכאשר ישנם אנשים קטנים, שאין טפוס הכלל ניכר בהם כל עיקר, והם אינם כלל ראויים שתחול על ידם ובהם פעולת הנס, שבו בולט ענין הכללי, רק בעל נפש גדולה שיש לה ערך כללי, ראוי הוא להיות נס נעשה בו, שכח הכלליות הוא מגלה את הצורך בשינוי סדר הקבוע ותמידי.

אמנם עם כל הגדולה שבנפש, עלינו לזכור תמיד, שאהבת הטבע המסודר וחינו הפנימי, היא יסוד מוסד לחכמה, לשיחה קדושה בהוד אלה, וליושר לבב. ע"כ, מציאות הנסים הוכרחה לבא מצד אותו המעמד הלקוי שנמצא בבנ"א, שמצד עצם טבעם היו נוטים אל כל מה שהוא נגד השכל והיפוך היושר. ע"כ הם צריכים הדרכה כזאת שתשפיע בהם השפעה של היפוך סידור הטבע שלהם, שינצח השכל והמוסר את שרירות הלב הטבעית, שההסתכלות בפלאי אדון כל, בהריסות הסדרים הקבועים הטבעיים למטרה רוממה נשגבה במוסר וחכמה, מנשא את הנפש מתוך עומק השפלות של החפץ העצמי שלה אל הכבוד והמעלה. אבל גם זה בעצמו גרעון גדול הוא, כל זמן שהאדם מצד עצמו הוא כ"כ שפל ופעוט, עד שהטבע שבלבו עצמו הוא יכול להיות נוהג אותו בדרכי חושך, עד שרק אז ירפא ע"י התאימו את ממשלת נפשו אל הממשלה האלהית שבשינוי סדרי בראשית. אבל המגמה הטהורה שאין עמה גרעון, היא שישוב הלב לטהרת טבעו, והחפץ היותר טהור ונשגב יהיה שוה עם החפץ הטבעי של האדם, ואז כבר ההדרכה היותר נשאה באה עם הדבקות היותר עליונה בטבע הסידורי ואהבתו. ע"כ, עם כל הגדלות שאנו מרגישים בניסים, אין אנו צריכים לשכח כי רק נתפלא עליהם, אבל לאהבה נאהב את הטבע, את חק הכללי התדירי שבו חקק צור עולמים ב"ה את עולמו לעדי עד.

ע. רמב״ן ויקרא כ״ו י״א

. והנה הברכות האלה כפי פשוטן עם היותן רבות כלליות *, בענין[34] המטר השובע והשלום ופריה ורביה, אינן כמו הברכות שברך כבר בקצרה, וברך את לחמך ואת מימיך והסירותי מחלה מקרבך[35], כי שם יבטיח במאכל ובמשתה ושיהיה לברכה עד שלא יארע שום חולי בגופינו. ועל כן יהיו[36] כלי הזרע שלמים ובריאים ונוליד כהוגן ונחיה ימים מלאים[37], כמו שאמר לא תהיה משכלה ועקרה בארצך את מספר ימיך אמלא[38], וכן אמר תחלה כי אני ה׳ רופאך[39]. והטעם בזה כי הברכות אע"פ שהם נסים, הם מן הנסים הנסתרים שכל התורה מלאה מהם כאשר פירשתי[40], והם אפילו ליחיד העובד כי כאשר יהיה האיש החסיד שומר כל מצות ה׳ אלהיו, ישמרהו האל מן החולי והעקרות והשכול, וימלא[41] ימיו בטובה. אבל אלו הברכות שבפרשה הזאת הן כלליות בעם, והן בהיות כל עמנו כלם צדיקים[41*]. ולכך יזכיר תמיד בכאן הארץ[42], ונתנה הארץ, לבטח בארצכם, שלום בארץ, מן הארץ[43], לא תעבור בארצכם. וכבר בארנו[44] כי כל אלה הברכות כולם נסים[45] אין בטבע שיבאו הגשמים ויהיה השלום לנו מן האויבים ויבא מורך בלבם לנוס מאה מפני חמשה בעשותינו החוקים והמצות. ולא שיהיה הכל הפך מפני זרענו השנה השביעית. ואע"פ שהם נסים נסתרים שעולם כמנהגו נוהג[46] עמהם, אבל הם מתפרסמים מצד היותם תמיד לעולם בכל הארץ, כי אם הצדיק האחד יחיה ויסיר ה׳ מחלה מקרבו וימלא ימיו, יקרה גם זה בקצת רשעים אבל שתהיה ארץ אחת כלה ועם אחד תמיד ברדת הגשם בעתו ושובע ושלוה ושלום ובריאות וגבורה ושברון האויבים, בענין שאין כמוהו בכל העולם יודע לכל כי מאת ה׳ היתה זאת[46*]. ועל כן אמר וראו כל עמי הארץ כי שם ה׳ נקרא עליך ויראו ממך[47], והפך זה יהיה בקללות בעונשי[48] הארץ שאמר ונתתי את שמיכם כברזל[49], ועונשי החולי כמו שאמר וחלאים רעים ונאמנים[50], שיקולל המאכל ויחליא ויתפרסם הנס בהיותו תמיד קיים בכולם. על כן כתוב ואמר הדור האחרון בניכם אשר יקומו מאחריכם והנכרי אשר יבא מארץ רחוקה וראו את מכות הארץ ההיא ואת תחלואיה[51], שלא יתמהו באיש ההוא אשר רבצה בו כל האלה[52], כי כן יהיה פעמים רבים כמנהגו של עולם בכל האומות שיבאו מקרים רעים באיש אחד רק בארץ ההיא יתמהו וישאלו כל הגוים על מה עשה ה׳ ככה לארץ הזאת[53], כי כלם יראו וידעו כי יד ה׳ עשתה זאת[54], ויאמרו על אשר עזבו את ברית ה׳ אלהי אבותם[55], והכלל כי בהיות ישראל שלמים והם רבים[56] לא יתנהג ענינם בטבע כלל * לא בגופם ולא בארצם לא בכללם ולא ביחיד מהם, כי יברך השם לחמם ומימם ויסיר מחלה מקרבם עד שלא יצטרכו לרופא ולהשתמר[57] בדרך מדרכי הרפואות כלל כמו שאמר[57*] כי אני ה׳ רופאך וכן היו הצדיקים עושים בזמן הנבואה גם כי יקרם עון שיחלו לא ידרשו ברופאים רק בנביאים [[58] כענין חזקיהו[59] בחלותו[58]], ואמר הכתוב[60] גם בחליו לא דרש את ה׳ כי ברופאים. ואלו היה דבר הרופאים נהוג[61] בהם מה טעם שיזכיר הרופאים אין האשם רק בעבור שלא דרש השם, אבל הוא כאשר יאמר אדם לא אכל פלוני[62] מצה בחג המצות כי אם חמץ, אבל הדורש השם בנביא לא ידרוש ברופאים, ומה חלק לרופאים בבית עושי רצון השם אחר שהבטיח וברך את לחמך ואת מימיך והסירותי מחלה מקרבך[63], והרופאים אין מעשיהם רק על המאכל והמשקה להזהיר ממנו ולצוות עליו, וכך אמרו כל עשרין ותרתין שנין * דמלך רבה רב יוסף[64] אפילו אומנא לביתיה לא קרא, והמשל להם[65] תרעא דלא [[66] פתיח למצותא[66]] פתיח לאסיא, והוא מאמרם[67] שאין דרכם של בני אדם ברפואות[68] אלא שנהגו.

אלו[69] לא היה דרכם ברפואות יחלה האדם כפי אשר יהיה עליו עונש חטאו, ויתרפא ברצון ה׳, אבל הם נהגו ברפואות והשם הניחם למקרי[70] הטבעים, וזו היא כונתם באמרם[71] ורפא ירפא, מכאן שנתנה רשות לרופא לרפאות, לא אמרו שנתנה רשות לחולה להתרפאות אלא כיון שחלה החולה ובא להתרפאות, כי נהג ברפואות והוא לא היה מעדת השם[71*] שחלקם[72] בחיים[73], אין לרופא לאסור עצמו מרפואתו[74], לא מפני חששי שמא ימות בידו אחרי שהוא בקי במלאכה ההיא, ולא בעבור שיאמר כי השם לבדו הוא רופא כל בשר[75], שכבר נהגו, ועל כן האנשים הנצים שהכו זה את זה באבן או באגרוף[76] יש על המכה תשלומי הרפואה, כי התורה לא תסמוך דיניה על הנסים כאשר אמרה, כי לא יחדל אביון מקרב הארץ[77], מדעתו שכן יהיה, אבל ברצות השם דרכי איש[78] אין לו עסק ברופאים:

ע. רמב״ן בראשית מ״ז כ״ח

ידענו, כי מעת בוא ישראל לארץ עד לדת אדונינו דוד היה כשלש מאות ושבעים שנה *, והימים האלה יתחלקו לארבע דורות, שלמון ובועז ועובד וישי[76], ויגיע לכל אחד מהם צ"ג שנה, והנה כלם זקנים קרוב לאברהם, והיו מולידים כל אחד בשנת מותו שלא כדרך כל הארץ, והוא נס נסתר נעשה לאבי המלוכה בן הצדקת הבאה לחסות תחת כנפי השכינה. וכן יזכירו באמו ארך ימים רבים[78]

ע. משך חכמה ויק׳ בחקותי

ונתתי גשמיכם בעתם (כו, ד) בלילי שבתות כו׳ להודיע כמה חטא גורם שנאמר כו׳ וחטאתיכם מנעו הטוב[1]. הענין, דההנהגה הניסיית היא אינה תכליתית, שהשם ברא העולם שתתנהג באופן הטבע, אשר היא בת אלקים[2] וכול תכיל, שמדתה יכול להיות באופן ברכה נפרצה ואושר מרובה עד בלי די, רק באופן שאם יכיר האדם כי היא איננה רק השגחה פרטיית על כל פרט, והטבע הוא רק נסים רצופים, אשר מתרגל עין הרואה, וכאשר ילך האדם בדרכי השם במישור גם באופן טבעיי יוכל להתברך, ובזה נתברכו ישראל אם בחקתי תלכו, אז גם חקות שמים וארץ ילכו במישור, כי כל דרכי הטבע, לפי מה שסדרה אותם החכמה האלקית, מכוונות ומוגבלות לדרכי התורה והמצוה, ולמען שלא יטעה האדם וישכח בורא ומסדר ומשגיח מהטבע, ויחשוב לרוב הרגלו כי הטבע היא בעצמה, להפרידה מיוצרה, לכן יש נסיים, אבל אינם תכליתיים, והנסים הוא רק להעיר לבות בני אדם על מפעלות הבורא ב"ה בהטבע, כי היא ידו והשגחתו הטהורה. ולכן האומר הלל הגדול בכל יום[3], שמורה שראוי להודות רק על הנך פעולות שעל דרך נס, אבל מפעלות הטבע אין צריכים להיוצר אחרי שבראן, ה"ז מחרף ומגדף, אבל כל האומר תהלה לדוד בכל יום[4], שזה מדבר על מפעלות סדור הטבעיי, אשר בכל יום, כמבואר, מובטח שהוא בן העולם הבא.

והנה על דרך נס בלתי סדור הטבעיי אינו מן הפלא, כמו מן וכיו"ב, אבל הענין הנפלא בהטבע הוא ההזנה התמידית, שזה קיום הנמצאים והרכבת הנפרדים, ובדרך טבעי כל יום קבוע הזנה לאלפי אלפים בלי מספר נמצאים, מזון, אשר כל אחד יזון מן הטבע, הוא פועל מורה על חכמה ושלמות וכבוד השי"ת למבין, יותר ממה שמורה הנסיים, ולכן אמרו[4] משום דאיתא באלפא ביתא, שענין אלפא ביתא מורה על סדור טבעיי, שאינו מדלג, רק שהולך מאלף עד תי"ו. ולכן בברכת המאורות בחול ושבת סדרו באלפי ביתא. והוא כמו סדור הטבע, שמתנהג בלא מרוצה, רק שהולכין הסבות קשורות והעלולים מסודרים, ובאופן הסידור הטבעיי אם נותן מזון להנמצאים אז הוא ענין פלא. וזה משביע לכל חי רצון[5]. והנה בענין הטבע צריך גם פועל היצורים, וזה כמו חרישה, וקצירה, וזריעה וכיו"ב; רק שהאדם מוצא הכל מוכן לפניו וכל העולם עומדים הכן לשרתו, ומכין מזון לכל בריותיו אשר ברא. ולכן דייק רש"י[4] משום דאית ביה תרתי, דאתי באלף בית ויש בו שבח הכנת מזון לכל חי, דעל דרך סדור הטבעי והכל מוכן זה עיקר מטרה יותר ממפעלות הנסיי, אשר ע"ז באמר בהלל הגדול נותן לחם לכל בשר[6], שהכל על הפלאות נגד הטבע שחשב שמה. ולכן אדם הראשון קרא שמו ד׳, שהוא ראה הפעולות איך נעשו והיסודות איך נבראו, שזה מה שמורה איך השם הוא נותן הצורות והבריאה ביסודות. ולזה אמרו במדרש[7] אני ד׳ הוא שמי, הוא שמי שקרא לי אדם הראשון. אבל אברהם הכיר הטבע והתבונן בה, ומדרכי הטבע והליכותיה הבין מפעלות תמים דעים, והכיר היוצר מתוך הצורה ויש מנהיג לבירה זו[8], וע"ז מורה שם אדנות, ולא היה אדם שקרא להקב"ה אד׳ עד שבא אברם[9], כי שם ועבר ומשותלח ידעו הויות הנמצאים בחידוש מהשם מקבלת אדם הראשון והשיגו דרכי ד׳ מן הסבה אל המסובב, ומהעילה להעלול, ומן המוקדם להמאוחר, לא כן אברהם, השיג מן המסובב ומן המאוחר למוקדם, עד כי השיג היוצר השם האמיתי, שהוא בראן וחדשן מן האפס וההעדר המוחלט, וע"ז יורה שם אדנות. והשגה זו העיקרית בכונת הבריאה, לכן אמרו בהבראם באברהם[10], וכמו שהאדם שאינו מבין על מציאות והשגחת הבורא רק מן הנבראים יודע ומבין שנבראו ומושגחים בפעולות בורא מחויב במציאותו ובחכמתו המתאחדת עמו, וזה הבנה כהשגת אברהם, וכמוש"א[11] ביום עשות ד׳ אלקים ארץ ושמים, זה על ההשגה מלמטה למעלה, מן המאוחר אל המוקדם. ודו"ק.

ע. משך חכמה דברים כ״ט ג׳

ובהתכת הכתובים אתם ראיתם את כל אשר עשה ד׳ לעיניכם כו׳ המסות הגדולות וכו׳ ולא נתן לכם ד׳ כו׳ ואולך אתכם ארבעים שנה, נראה כי באמת לפי מצב הישראל במדבר, מן ירד מן השמים, ומים מצור החלמיש, שמלתם לא בלתה, ענגים הולכים לפניהם, מי הוא אשר יבחר לסור מדרך הטוב, ורק כמו שהיו ישראל בארץ, שכל ענינם היה עפ"י טבע, אך בזמן שעשו רצונו של מקום הוסיפו כח בפמליה של מעלה *[92], הוא הטבע המופקדה מהשגחה פרטית של השי"ת, עד כי בימי שמעון ב"ש עשו חטים כב׳ כליות כו׳[93], וכאשר יראה החכם בההנהגה שבימי דוד ושלמה, זהו תכלית ואושר הבריאה, רק הנהגתם הנסיית היה להשריש בלבבם יסודי הדת וללמדם כל פרטיה באותן מ׳ שנה, והמה היו סבה ויסוד להנהגת האומה עד היום אשר לא ימוש מפיהם דבר ד׳ עד עולם, (וכמו שפירשתי להלן[94] פסוק כי שם ד׳ אקרא), וזה שאמר אתם ראיתם את כל אשר עשה ד׳ לעיניכם המסות הגדולות כו׳ ולא נתן ד׳ לכם לב לדעה כו׳ עד היום הזה, והיום הזה בכלל, כל זמן שאתם מושגחים בהנהגה הנסית לא הגעתם אל התכלית הנרצה, כי לזה לא צריך לב לדעת ועינים לראות כו׳, ואולך אתכם ארבעים שנה שמלתך כו׳ לחם אכלתם כו׳ למען תדעו [על ימים העתידים לבוא] כי אני ד׳ [המנהיג הנהגה נסית אשר על זה הונח שם ד׳] אלודיכם [הוא כח כל כחות הטבעיים המושפעים מאתו בהשגחה פרטית], וכל מפעל ממנו יתברך בלא שום צד אמצעית חלילה, ויהיה זה קיום לימים הבאים לשמור דתו ולילך בדרכיו בעת אשר יהיה הנהגתכם טבעי. ודו"ק.

ע. משך חכמה דברים ל״ב ג׳

כי שם ד׳ אקרא הבו גודל לאלדינו (לב, ג פירושו ע"ד מושכל, כי העיקר התכליתי אש יתנהג האומה באופן טבעי מושגח פרטי, וז כי יקצרו ויאספו דגנם וראשית כל אשר ל יובא בית ד׳ ולמשרתיו הקדושים, ושלש פעמי בשנה יעזבו כל אשר להם תחת כנפי הבטחו האלדי ויבואו להראות פני ד׳, וכאשר יישיר לכת תוסיף הארץ לתת פריה ותהיה חיתת ד על הגוים סביב, ובכל מפעל ומצעד יזכיר ויברך שם הבוי"ת, וחיים כזה הוא חיים רוחניים, ויקר שעה אחת מכל חיי העוה"ב לכל מתבונן, לא כן בימי משה אשר נפרצו גבולות הטבע ונהרסו מבצרי ההנהגה התמידית, רק לא פעלו מאומה, והמן יורד וכל אחד רואה עמוד הענן וכבוד ד׳, וד׳ הולך לפניהם, הלזה יקרא תכליתי, הלא אין זה רק חיי העוה"ב, חיים של מלאכים, וכמאמרם ז"ל[9] לא נתנה תורה אלא לאוכלי מן, וכבר חז"ל בעמדם על ענין זה הפליגו לדבר ודרשו[10] ברוח קדשם שקר החן זה דורו של משה והבל היופי זה דורו של יחזקיה, שגם בו היה נס ופלא במפלת סנחריב וכיו"ב בעמידת הצל וכיו"ב, אשה יראת ה׳ כו׳ זה דורו של ריב"א שהיו (עשרה) [ששה] מתכסין בטלית אחד כו׳, וזה אשה, הוא החומר שהחומר פעל פועל אלדי, לא כן בדורות הללו כמעט בטלה הבחירה ונהרסו מפעלי החומר, אך למה נצרכו לזה אם אין זה התכלית האמתי, אולם כאשר יסוד התורה אנכי ולא יהיה כן יסוד האמונה והאומה הוא מ׳ שנה האלו, כי בזמן כזה יכלו לפרש התורה היטב ולזכך נפשותם עד היותם יותר במעלה כאישים הנבדלים והשרישו האמונה והנפש האלדי בזרעם אחריהם, וגם זה המופת על האמת לקלי הדעת כמו"ש רמב"ם[11], ולכך הוצרכו למשה, וזה באבות לא נראה הקב"ה בהנהגה הנסיית רק אברהם נתן ד׳ מאות כו׳ עבור כברת ארץ, וזה ושמי ד׳ לא נודעתי להם *[11], לא כן במשה הוא איש האלדים בעלא דמטרוניתא (זוה"ק)[12] שהוא ביטול מוסדות הטבע אשר היא המטרוניתא המנהגת בתבל (הגר"א)[13], ולכן אמר להם משה דעו כי בכם יהיה הנהגה הטבעית אשר נקרא בשם אלדים, רק כי שם ד׳ אקרא, שזה הנהגה נסית, הבו גודל לאלקינו, שבזמן שישראל עושין רצונו ש"מ מוסיפין כח בפמליא של מעלה[14] הוא הנהגה טבעית אשר היא הפמליא של מעלה. והבן.